

NAKUKNEŠ? ČO PODPORUJE POROZUMENIE PRI VNÍMANÍ OBRAZU U DIEŤAŤA (0 – 5 ROKOV)?

Do akého procesu vstupuje dospelák, keď sa dieťaťa pýta? Ako asi funguje „podnetometer“ pri čítaní obrázku? Kedy začať s knižkami? A ako? Obrázkové knihy sú dôležitým žánrom pre začínajúcich čitateľov. Čítanie však nie je pre dieťa samozrejmosť. A podobne ako pri nadobúdaní iných zručností (napríklad motorických, rečových) sa rozvíja na základe stimulácie. Veľkú úlohu pri tom zohráva aj vzťah. Náš vzájomný s dieťaťom i ten, ktorý si buduje s fyzickou realitou. A začína sa príbeh medzi nami a knihou!

„Klop, klop, klop! Nakukneš?“ Otvorme si knižku Eleny Rabčanovej: Na lúke.

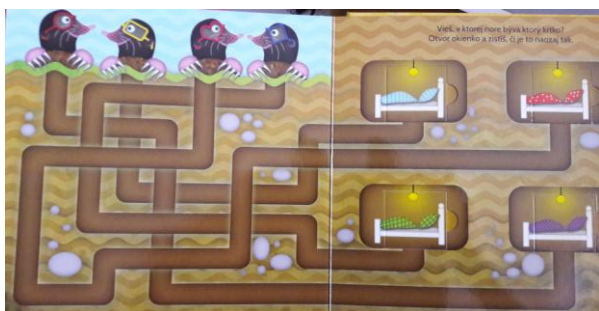
Čo ste cítili pri tejto otázke (vnímali ste radosť, zvedavosť, túžbu po interakcii)? Alebo - mali ste pocit, že som vás oslovila so zámerom poučať vás? Vnímali ste vnútornú vzdialenosť medzi nami? Bola som bližšie alebo ďalej od vás? Sú to dôležité otázky a je dobré si ich klásť, keď komunikujeme a tiež keď komunikujeme pomocou knihy. Všimli ste si, že úprimne, teda celým srdcom položená otázka môže byť ako príjemná vôňa alebo lúč svetla? Navodzuje záujem. Môj synovec Daniel Jonatán sa bude tešiť na to, či za okienkom nájdeme ježka. A tiež z toho, že ho hľadáme spolu. Moja drahá Emma miluje túto otázku ako rituál. Ten lúč svetla v otázke má pre dieťa veľa významov.

V ranom veku je otázka pre dieťa stimulatívna predovšetkým z dvoch hľadísk: Dieťa vníma intonáciu, farbu a emóciu, ktorá sa spája s našim hlasom ešte skôr ako význam otázky. Preto keď pri čítaní kladiem dieťaťu otázku, snažím sa byť srdcom pri tom, aby to počulo v mojom hlase, aj keď ide o stereotypnú formuláciu. Dokonca dieťa jej ani celkom nemusí rozumieť. Netrápim sa nad tým, že je to tá istá otázka, lebo viem, že identický, opakujúci podnet sa u dieťaťa spája s pocitom harmónie a bezpečia. A ja veľmi túžim po tom, aby deti pri mne bezpečie zažívali. Tak sa do otázky vnútorne vkladám. Veď dieťa si v ranom období pamätá najmä tie veci, ktoré sa spájajú aj s emocionálnym zážitkom. Takže emocionálny kontakt so mnou mu pomôže zapamätať si to, čo sa na obrázku s otázkou spája. Otázka ako rituál otvára aj iný vnútorný proces. Naznačuje dieťaťu, že má rozmyšľať nad obrázkom, umožňuje mu vyvolať si vnútornú predstavu spojenú so zážitkom.

Prečo je dôležité, aby dieťa malo pocit blízkosti s nami a so svetom (my mu ho sprostredkovávame) ešte aj pri práci s knižkou? Nerozmaznávame ho? Veď sa má učiť! Blízkosť je pre dieťa podstatný stimul, ktorý ho už od vtedy, ako bolo v brušku maminy, vždy

vedie k spojeniu s realitou. Navyše blízky vzťah sa mu spája so životnými funkciami. Len si predstavme kŕmenie dojčiat. Láskyplný blízky vzťah naznačuje dieťaťu, že je v bezpečí prijímať. A to aj symbolicky. Pocit vnútornej blízkosti je dôležitým stimulom aj pre duševný vývin a rast. Aj v ranom detstve, ba aj neskôr pocit bezpečia, vnútornej blízkosti dieťa motivuje vnímať a prijímať podnet. A teda vyvíjať sa. Je to fascinujúce, keď si uvedomíme, že práve vďaka pocitu blízkosti, lásky sa učíme poznávať (a to aj my dospelí). Nedáva nám to hodnotu? A neodkrýva to proces poznávania z úplne inej stránky? Navyše dáva nám to možnosť pôsobiť u dieťaťa na vytváranie vzťahu ku knižke oveľa skôr, než ju dokáže vnímať. V Taliansku, organizácia Natti per leggere začína s obrázkovými knihami u detí pracovať od 6 mesiacov. Z hľadiska psychosociálneho vývinu dieťaťa je to určite ten správny čas. No najmä na pamäti, že k čítaniu sa dieťa nepriamo dostáva už oveľa skôr - zažívaním akýchkoľvek prirodzených podnetov, ich rozoznávaním a vnútorným spracovaním. Pomáha náš hlas, piesne, dotyk, naša tvár, ktorú vidí a v ktorej sa učí čítať. Skrátka láska, bezpečie, hlboké spojenie, vzťah stelesňujú SLOVO a PRÍBEH.

Pre dieťa je dôležitý príbeh. Ten totiž tiež sprevádza jeho prijímanie vnemov ešte skôr než je schopné nejaký príbeh rozoznávať. Mama, ktorá sa zjaví, len čo bábätko zaplače neznamena pre dieťa slovo, ale príbeh voní a zvukov, príjemných dotykov a mliečka. Na tomto základe sa rozvíja naše vnímanie po celý náš život. Preto, keď zaklopkám. „Klop, klop, klop! Nakukneš?“

A uvidíme krtka, môj 2,5 ročný Daniel Jonatán sa pozrie, či je to krtko horný alebo dolný (táto knižka má byť totiž pexesom), lebo je veľmi sociálne vnímavým chlapčekom a teší sa, že sa bratia krtkovci budú rozprávať. Jeho nebaví obrázok ako reprezentant slova, ale ako reprezentant príbehov o krtkovi. Viem, že sa mu jeden

rojí v hlave o tom, ako sa krtko vozí vo výťahu, lebo už zopár zvieratiek takto viezol. Krtka vyhrabával aj ich psík Punťo, ďalší príbeh.

A Emmu, ktorá ma 2,4 mesiace, zasa vôbec nenadchnem, ak jej ukážem schému labyrintu chodieb, ktorou sa má krtko dostať do postieľky. Ona potrebuje, aby sme s krtkom hlbili cestičku, a to dynamicky, pomalším a rýchlejším akože hrabaním v zemi až nájdeme domček a oslávime to. Nejde pri tom o to, aby som Emminku zabavila zmenou rýchlosti pohybu a oslavným pokrikom. Možno, že to tak vyzerá. No Emmka, ako každé dieťa, keď sa hrá, aj veľmi húževnato pracuje. Učí sa. V tomto prípade spracováva pocity a záblesky príbehov, ktoré sa týkajú krtka, čiar, smerov a to nielen ako geometrických tvarov, ale aj v kontexte zvukov, voní, vlastných myšlienok. A tiež sa učí o tom, že vizuálny znak v knihe sa spája s tým všetkým rozmanitým, čo existuje vonku vo fyzickom svete (ak jej to ako rozmanité sprostredkujeme, na to potrebuje nás). Určite by nám to teraz takto neanalyzovala, ale do vedomia a podvedomia sa jej dostávajú podnety, ktoré sú ako drobné zárodky väčších predstáv, ktoré sa neskôr spoja. Hoci všeličomu ešte nerozumie a realitu nevníma ako my, a do 6 rokov ani nebude, no predstavu o nej, v nej vytvára fantázia. Opýtam sa teraz vás: ako si dnes krtko pripravoval raňajky? Boli ste už takí malilinkí, aby ste sa nasťahovali do

krtkovskej diery a pozorovali ho pri raňajkách? Nie? Nuž potom realitu týkajúcu sa krtkovho života celkom dobre nepoznáte. A tak ste, hoci ste dospelí, v situácii malej Emmy – pani fantázia musí zapracovať. Ako sa vyberiete z diery na svetlo, aby ste zistili, či máte šancu na chutné dážďovkovské mäsko? Ako voňajú dážďovky? Ako si ich vtiahnete do nory? Skúsme si to zahrať. Budete pri tom po krtkovsky šomrať? Alebo vzdychať? Pospevovať si? Ako sa to robí PO KRT-KOV-SKY? Skúste si zopár zvukov. Všimnite si, nie je dôležité, či sú reálne. Dôležitý je práve ten pocit, ktorý môžeme prežívať, keď ideme cez situáciu. Skúsajme ďalej. Ako si ako krtko pripravíte dážďovku? Ktorá vám chutí najviac? Ten pocit, ktorý dieťaťa zapája v hre, rozširuje jeho predstavivosť. Napríklad o vnem, že prechod úzkou chodbičkou je ťažký. Viete, že spoznať pojem ťažký, teda náročný, nie je také jednoduché? Nielen pre dieťa, ale aj pre mnohých dospelákov. Vidíme to v tom, že sa im ťažko odhaduje náročnosť úloh či situácie. Alebo aj to, ako sa majú k ťažkým úlohám vnútorne postaviť. Je to totiž náročný koncept týkajúci sa našej existencie, a vedomie „náročnosti“ sa v nás vytvára a dokresľuje po celý náš život. Na tvorení predstavy sa zúčastňuje veľké množstvo psychických a fyzických procesov. Vždy nás pritom prekvapia nové podnety a naša predstava sa začne pretvárať. Teraz sme však v ranom detstve našich drobcov. A práve aj hrou a čítaním o krtkovi, pri ktorej fučíme a zároveň si pospevujeme, sa u nich vytvára základ pre prácu s konceptom náročnosti, pre jeho psychické spracovanie, pre jeho vnímanie. Ide nám predsa o to, aby naše deti boli vnútorne zdravé a silné a tvorivé aj v životných situáciách! ☺ V takýchto hrách dieťa dostáva do seba už aj zárodoky, ktoré ho budú viesť neskôr k vedomiu toho, že v živote je normálne, keď sú niektoré úlohy ťažké. Takto sa SLOVO stáva našou súčasťou, súčasťou MÔJHO SKUTOČNÉHO JA, príbehom srdca.

Podme si teda zrekapitulovať: Ktoré procesy sa vo vás aktivizovali pri tejto hre na KLOP KLOP! Nakukneš? Ktoré zmysly? Ako sa zapojilo rozmýšľanie?

Hľadanie príbehov, ktoré sa viažu na obrázok a stávajú sa pre dieťa mostíkom, ktorý v ňom prepojí obrázok s jeho vlastným zažívaním reality, nazývam rozširovaním kontextu príbehu. Ak sa nám takýto proces u dieťaťa podarí vyvolať, nemierne mu pomáhame k tomu, aby sa v ňom budovala schopnosť čítať obrázkové knihy ale aj čítať vôbec. Navyše práve v obrázkových knihách je často dejová línia sama o sebe jednoduchšia, zväčša pri niektorých obrázkových knižkách s textom. To len preto, aby sme mali väčší priestor my čitatelia pracovať s obrázkom tak, že doň vkladáme tie vlastné príbehy. To je úloha dospelákov, deti k tomu stimulovať.

Do klasického fondu obľúbených obrázkových kníh na Slovensku patrí leporelo Môj macík, vydarený preklad Márie Rázusovej – Martákovej.

Pozrieme sa, ako sa macko pripravuje na jedenie: dodržiava hygienické návyky a umýva si labky: básnička k obrázku jednoduchým spôsobom opisuje umývanie a utieranie. Je to príklad knihy, kedy sú obrázky výrazne podporené básnickým textom. Je v symbióze s obrázkom. Vzájomne sa podporujú. Dieťa si môže

užívať oboje. Text je básnický, každé štvorveršie predstavuje uzavretú epizódu. No zároveň sa prirodzene zapája do väčšieho kontextu – témy: režim dňa. Pre dieťa je toto usporiadanie prínosné a tiež príjemné, lebo sú to veci, ktoré sa s nadšením učí: čo ide robiť Danielko Jonatán teraz ráno? Raňajkovať. A umyje si očka a ruky. Dieťa sa teší, lebo sa učí a rozumie. Text v obrázkovej knižke je básnický. Pre dieťa v tomto období je rým zvukovo a emocionálne príjemný, súvisí to s vývinovým procesom reči. Stimulačné je aj celkové emocionálne ladenie textu, v ktorom je vyjadrený harmonický kontakt: hravé zvuky, zdobneniny, vymenovanie činnosti, pocit, že na žiadnu labku sa nezabudlo. Obrázok v obrázkovej knihe väčšinou rozširuje kontext epizódy naznačenej v texte. A práve tento rozšírený kontext je veľkým pokladom pri práci s knihou, lebo napomáha hre pri ktorej môžeme animovať, oživiť obrázok cez otázky, improvizované dialógy, pohyb i spev. Otázkami možno navodzovať ďalšie epizódy týkajúce sa detailov obrázka, ktoré si dieťa v sebe bude rozvíjať. Stačí, že sa pozdravíme medvedíkovi a dievčatku (aj spevom); Fíha kto nakreslil obrázok na stene, medvedík alebo dievčatko? Ty, medvedík, si ale šikovný! Ako sa medvedík dostal na stôl? Najprv sa liezol na štyroch po koberci. Takto (ukážem prstami, alebo idem na koberec – oboje sú dôležité pohyby. Môžem liezť aj po ruke...) Toto je spôsob, ktorý dieťaťu pomáha nielen oživiť a sprístupniť obrázok a zabaviť sa. Hra, zábava, je pre vnútro dieťaťa aj ťažká práca, pomocou nej sa učí nadväzovať spojenie s realitou, pripravuje sa na to, že raz bude vnímavou osobnosťou, ktorá bude mať rozvinutú schopnosť čítať a porozumieť.

V tejto knižke môžeme využiť ešte jeden dôležitý prvok. Aj text k obrázku rozširuje tematický a významový kontext, a to obrázka. Pripomína tie činnosti, zvuky, podnety ktoré obrázok nevyjadruje (jedenie, umývanie rúk):

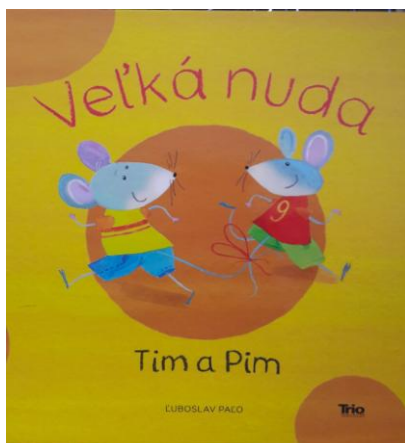
Pred jedením čípkky – čípkky

umyjeme obe labky

a potom ich do sucha

uteráčik vyšúcha.

Pri čítaní knižky sa teda môžeme zamerať aj na to, aby sme dieťaťu otvorili príbehy nevidených vecí. Napríklad ako sa macko vyštvrela k umývadlu? Ako s dievčatkom čípkkali vodu? Zobrali mydielko, Vedecké bádanie ukazuje, že pre vývin dieťaťa (a dokonca aj dospeláka) je veľmi dôležité rozvíjanie predstavivosti, ktorá nie je stimulovaná fyzickým obrázkom. Od obrázka môžeme prejsť k tomu nevidenému kontextu a vymýšľať si k nemu hry, pritom sme stále akoby v spojení s knihou.

Keď som pracovala na príručke Čítajme s porozumením Analfabeta Negramotná pre obrázkovú knižku Ľuba Paľa Veľká nuda. Tim a Pim a usilovala som sa dospelých naviesť k tomu, aby si začali pracovať s videným a nevideným v knižke a voľne sa pohybovali v kontextoch príbehu. Tim a Pim sú myši, ktorí sa rozhodnú nudiť. Nechcú robiť nič užitočné, ba ani pomáhať mamke. Nakoniec zistia, že je to nesmierne vyčerpávajúce.

Ja keď pracujem s obrázkom, využívam aj to, že ho vnímam z hľadiska témy a žánru. Zameriam sa na tému oddych, tú predurčil aj text, na harmonickú scenériu. Vo výtvarnom umení sa často spája so svetlom, u nás v knižke so slniečkom. Nechcem, aby dieťa vedelo čítať obrázok len 3 vetami, ktoré vie povedať o myškách. Veď práve v období do tých 5-6 rokov sa u dieťaťa formuje zmysel pre detaily. Ten treba stimulovať! Zmením hlavného hrdinu obrázka. Slniečko (detail z obrázku).

Čo vidí slniečko? Pre staršie deti Čo nevidí slniečko? (hra na nevidené veci). Čo sa stane na dvorčeku, ak príde tmavý obláčik a zakryje slniečko (obláčik si vyrobíme a slniečko prikryjeme): možno sliepka uteká schovať sa s kuriatkom, lebo bude pršať). Tiež mi ide o to, aby si dieťa začalo pestovať schopnosť stotožniť sa so situáciou: môžeme sa hrať, kde bude iná postavička (prštek alebo hoci loptička, či prstová bábka) na lúke. Tu je Tim, tu je krtko a kde je prštek? Čo povie Tim prštku? Ahoj! V 2 rokoch ešte dieťa nebude vnímať priamo seba v obrázku. Ale s predškólakmi sa už dá hrať na to, kde sú ony v obrázku. Veľmi dôležitá hra na rozvíjanie empatie, predstavivosti, porozumenia.

Cez túto hru možno stimulovať a rozvíjať aj zdravý rozhodovací proces u dieťaťa: O bolesti už niečo vie. Paprika šтіpe. Tim má „bo“ aj Pim má „bo“. Olíže aj prštek papriku? Áno, má „bo“, musíme mu pomôcť!

Alebo – Tim a Pim sú na lavičke. Čo robia? Ako sa majú? A čo zvieratká? Kde chceš byť ty? Ideš medzi zvieratká alebo si sadneš k Timovi a Pimovi. K Timovi a Pimovi? Dobré, si unavená? Chceš si s nimi odpočinúť? Alebo páčia sa ti? Nejde tu o morálny súd nad detským výberom (aj ty chceš byť

lenivec?), ale o výber a rozprávanie o možnostiach a ich dôsledkoch. Takto sa dieťa tvorivo zapája do príbehu a učí cítiť a vnímať, ako sa zdravo orientovať v životnom priestore...toto je cesta, akou sa jedného dňa dieťaťa dopracuje aj k zdravému (teda aj eticky kvalitnému) rozhodnutiu.

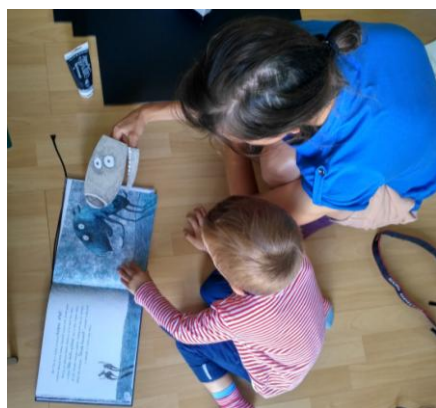
Tieto hry rozvíjajú u detí mechanizmy. Ktoré im pomáhajú nájsť svoje miesto v príbehu a zžívať sa s tým, čo vidia alebo cítia. Pritom každá otázka môžeme byť námetom na rozhovor či hru. Pritom môžeme stimulovať aj ďalšie procesy – napríklad motorický vývin:

Zahráme sa na otravnú muchu. Kde všade môže pristáť? Na pršteku. Na ušku. Na nôžke. Pozri, ak je mucha tu, pozdraví sa s ňou nôžka? A tu?

Alebo: Čo môžeš robiť na dvore pred myšacím domčekom? Pokúsime sa s deťmi znázorniť jednoduché situácie. Môžeš si ľahnúť do trávy ako Tim či sadnúť ako Pim. Alebo si radšej sadneš na lavičku k domčeku? Emmi, čo robí mamička myšička? Natiahneme sa k okienku (postavíme sa

na špičky?) a opýtajme sa jej: „Myšička mamička, čo robíš?“ Alebo, Danielko, odbehneš sa za myšičkou mamičkou pozrieť do kuchyne? Tak bežme!

3-ročný Rafael dostal nádherný darček. Okrem obrázkovej knižky Dierožrúta (ktorú lepšie pochopí, až keď bude chodiť do školy) má aj skutočného papierového Dierožrúta. To znamená, že obrázok vystúpil do reality, zhmotnil sa, Rafael s ním môže papať diery. Toto má úžasný vplyv na jeho vnímanie. Počítačová simulácia sa tomu nikdy nevyrovná. Lebo toto je skutočné, hmotné. Navyše, vyrábalo to niekto blízky.

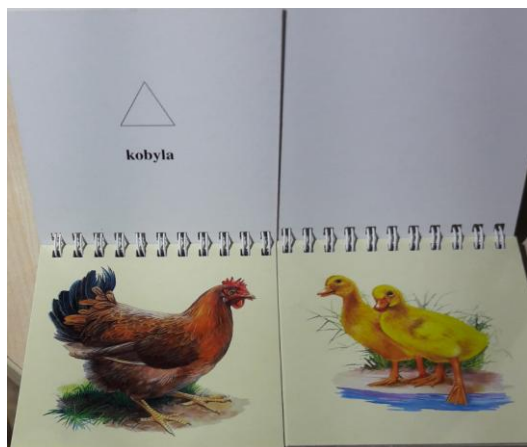
Takýmto spôsobom si dieťa prirodzene zvyká, že obrázok môže byť zdrojom množstva aktivít. Hry zamerané na stimulovanie vývinových procesov sú dieťaťu príjemné. Celá jeho bytosť je totiž nastavená na to, že sa chce v danej oblasti rozvinúť. Kto máte skúsenosti, viete, koľko radosti pri tom dieťa prežíva. A táto radosť a všetky pozitívne emócie sa stávajú súčasťou čítania.

V kníhkupectvách sa najmä v súčasnosti množia obrázkové knihy zamerané užitočne: na vzdelávanie (slovníkové typy kníh) alebo na stimuláciu vnímania – napríklad taktilné (kde sa dieťa hrá s hmatom a pohybom a vizuálnymi zmenami – odkrýva, zakrýva hýbe obrázkami) a aj priestorové knihy (pop-up books). Niekedy si myslíme, že práve tieto typy vzdelávacích kníh sú pre dieťa najpodnetnejšie. Osobne s týmto názorom nesúhlasím. Prečo? Stimulujú najmä mechanické poznávanie a navyše niekedy aj nevhodným spôsobom. Skúste teraz vnímať vlastný vnútorný „podnetometer“ na záver - zopár ukážok na porovnanie:

Nájdí moju mamu! – to je tak silná emocionálna výzva. A jej spracovanie? Bezvýrazné. Objektizované! Nedávame tým dieťaťu emocionálne signály. Je to mätúce, lebo hovoríme o mame drobcom. Ony sa ešte neučia slovíčka

ako my. Nie je najvhodnejší spôsob stimulácie pre deti do 5 rokov. Ony k učeniu potrebujú spojenie s emocionálnym zážitkom. Aj takéto „technické“ knihy možno používať, ale musíte

rozširovať ich kontext – rozprávaním rozprávok o nevidených veciach (teda bez obrázku), hrami, kreslením....inými knihami.

Aj tu, hoci ide o taktilné knihy – pôsobia veľmi schematicky, sú zamerané na vymenovanie častí obrázku, pripomínajú počítačovú obrazovku, dokonca navodzujú pohyb po obrazovke iPadusú šablónovité, chýba tomu tvorivý, umelecký rozmer a emocionalita, ktorú dokáže dať len skutočný ilustrátor.

Táto ilustrácia hovorí!

Ale táto! Ako dieťa som milovala priestorové knihy (pop-ups) Ale táto? O čom hovorí: o slove „sova“ – všimnite si to úbohé prostredie (setting) – skratka slovníkový princíp.

Hoci som do mojej prezentácie zaradila viaceré konkrétne návrhy aktivít, sú len ilustratívne. Neverím veľmi na manuály. Preto som sa vám snažila sprostredkovať aj horizont bytostného zažívania. Každé

dieťa je individuálna bytosť s vlastnými potrebami a každý deň v živote dieťaťa iný.

V priebehu prvých 3 rokov sa rozvíja takou rýchlosťou, akú snáď ani za celý svoj život nebude potrebovať. Preto aj čítanie obrázkových kníh je úžasne dynamický priestor pre celé telo, dušu i ducha.

Ak KLOP, KLOP! NAKUKNEŠ?